ePoslovanje - neminovnost uspješnog poslovanja

Podgorica, 07.10.2020. godine

Uvod

Pojavom Interneta dolazi i do postepene promjene načina poslovanja i stvaranja preduslova za kreiranje novih i inovativnih poslovnih modela.

Business vector created by freepik - www.freepik.com

Nakon komercijalizacije Interneta, do koje je došlo početkom devedesetih godina, nastupio je ključni momenat u razvoju digitalne ekonomije. Otvorile su se nove mogućnosti za poslovanje poput elektronske trgovine na globalnom tržištu, integracija sa poslovnim partnerima i sl. Poslije 2000. godine, ekonomska kriza i politička dešavanja na svjetskoj sceni podstakla su preduzeća da, koristeći nove informaciono-komnikacione tehnoloije, kreiraju nove inovativne poslovne ideje: cloud computing kojim smanjuju troškove poslovanja i povećavaju dostupnost, mobilne tehnologije kojima omogućavaju da se poslovanje odvija bilo gdje, društveno umrežavanje koje otvara kanale za brzo širenje informacija prema velikom broju članova mreža. Nesumnjivo, elektronsko poslovanje (ePoslovanje) podstiče nove poslovne modele. Jedan od aktuelnih je i taj da kupac može aktivno uticati tokom razvoja proizvoda i stvaranja sadržaja, npr. u dizajniranju odjeće i obuće po svom ukusu ili stvaranju sopstvene note parfema. Povezivanjem ljudi i kompanija omogućen je i Crowdsourceing. Pod ovim terminom se podrazumijeva da veliki broj učesnika, potencijalno krajnjih korisnika, zajedno učestvuje u stvaranju konačnog proizvoda ili usluge, npr. u dizajniranju novog modela automobila, komponovanju muzike, ali i omogućavanju istraživačima i naučnicima da svoj rad, iz male homogene grupe, izmjeste u velike i heterogene.

Izraz ePoslovanje označava način poslovnog upravljanja korišćenjem IT komunikacije, uglavnom Internet aplikacija. Između ostalog, odnosi se na slanje i prijem dokumenata, razmjenu podataka između proizvođača, distributera i trgovačkih partnera, pridobijanje novih klijenata, osvajanje tržišta i sl. ePoslovanje obuhvata: eTrgovinu, eDruštvo, ePreduzeće, eUpravu, eBankarstvo, eObrazovanje, eZdravstvo.

Slovenija je država u kojoj se već godinama promovišu, zakonski definišu i realizuju principi ePoslovanja. U duhu stalnog unaprijeđivanja ePoslovanja i dijeljenja iskustava, u septembru ove godine, održan je veliki događaj na temu ePoslovanja, pod nazivom "**ePoslovanje između preduzeća u 2020. godini i kasnije**".

Ovakve eKonferencije su prilika da privrednici saznaju više o automatizaciji poslovnih procesa od narudžbe do plaćanja, o novim vrstama

standardizovanih dokumenata, i detaljnije se upoznaju sa ePoslovanjem uopšte. Crnogorska privreda je još uvijek daleko od toga da posluje u digitalizovanom okruženju koje je uz normativnu regulaciju ePoslovanja uslov da se privreda digitalno transformiše. Upravo iz tog razloga Odbor za digitalnu transformaciju planira da i u Crnoj Gori realizuje jedan skup/panel, istina skromnog obima, sa ciljem promovisanja ePoslovanja. U nadi da ćemo polako ali sigurno zakoračiti stazama digitalnog poslovanja, prenosimo iskustva i rezultate Slovenije koja su definitivno vrijedna pohvale i prezentiranja privrednicima u Crnoj Gori.

U Sloveniji

Kolege iz Slovenije su odavno prihvatile činjenicu da digitalne tehnologije mijenjaju naš svijet i da poslovanje sa eRačunima i eNaručivanje predstavljaju jasan primjer kako digitalne inovacije donose mjerljivu korist u efikasnosti i ekonomičnosti za javnu upravu, građane i preduzeća širom Evrope kao i da je vrijeme da se jedinstveno evropsko tržište prilagodi digitalnom dobu. Uvođenje eRačuna i drugih eDokumenta u poslovanje između kompanija omogućava automatizaciju, integraciju u globalne lance snabdijevanja i pojednostavljenu digitalizaciju poslovanja čime se povećavaju efikasnost, produktivnost i konkurentnost kompanija u međunarodnom okruženju. Za međusobno komuniciranje i poslovanje kompanija elektronskim putem ključni su standardi e-poslovanja.

eSlog 2.0

Kada govorimo o ePoslovanju važno je upoznati se sa novo-razvijenim standardom e-Slog 2.0, koji, pored standarda za eRačune, uključuje i standarde za eNarudžbenice, ePotvrde narudžbenice i eOtpremnice, sa uputstvima za njihovu upotrebu. Standardi predstavljaju podršku interoperabilnosti i potrebno je da svi partneri koji su ukljuceni u eRazmjenu, bez obzira koje platforme upotrebljavaju, jasno i na jednak način razumiju informacije koje među sobom razmjenjuju.

U Sloveniji je **javni sektor bio pokretač uvođenja eRačuna.** Slovenačke kolege su se samostalno pobrinule za definisanje semantike i sintakse eDokumenta. Napravili su analize različitih vrsta dokumenata koji su se inače koristili u Sloveniji, kao i strukture podataka koje su se na tržištu upotrebljavale. Uporedili su ih sa standardom propisanim na nivou EU i definisali svoj standard za eDokumenta: eSlog. Do sada je u Sloveniji najpoznatiji eDokument bio eRačun, a ove godine su u Sloveniji, u okviru eSloga 2.0 standardizovane i tri nove vrste eDokumenata: **eNarudžbenica, ePotvrda narudžbenice i eOtpremnica**, a eRračun 2.0 je usklađen sa evropskim standardom EANCOM.

eSlog 2.0 omogućava standardizaciju sintakse i semantike, i kada su u pitanju nove vrste dokumenta, sastoji se od:

- opšteg uputstva, koje sadrži pravila zajednička za sva tri standarda i
- tri zasebna dokumenta sa tehničkom dokumentacijom za svaki pojedinačni standard.

Kompletna dokumentacija pripremljena je na slovenačkom i engleskom jeziku.

Za svaki eDokument su definisana poslovna pravila koja isti mora zadovoljavati. Ova pravila omogucavaju izvođenje automatizovane validacije eDokumenata. Pored toga, dokumentacijom je opisana i sintaksa eDokumenta, odnosno segmenti dokumenta, šifarnici koji su dio xsd šeme i sl. a za svaku vrstu eDokumenata su dati i odgovarajući primjeri.

Kada je u pitanju elektronski potpis u ePoslovanju, **elektronski potpis je moguć, ali nije obavezan!**

Pored toga, u Sloveniji je uspostavljen i javno dostupan **Nacionalni registar koji omogućava pregled ponuđača sigurnih puteva eRazmjena.**

Kako bi u Sloveniji podstaklli intenzivnije uključivanje u ePoslovanje svih potencijalno zainteresovanih entiteta, omogućena je pomoć pri uvođenju eDokumenta, na način što je obezbijeđena **tehnička radionica za ponuđače informatičkih rješenja**, a u izradi je zbirka **primjera dobre prakse**.

Kada je riječ o daljim planovima, razmišlja se o razvoju novih vrsta eSlog dokumenata poput cjenovnika ili tovarnog lista.

Readiness Of Slovenian E-Invoicing (ROSE)

Kako se u EU koristilo vise od 400 standarda za različite vrste dokumenata, EU je 2014. godine propisala direktivu kojom je **2018. godina određena kao krajnji rok u kojem sve javne uprave EU država moraju da uvedu eRačune**, kao i u kojem je potrebno pripremiti **standard** EN16931, koji bi se koristio u svim državama, članicama EU.

Veliki dio već pobrojanih rezultata, na temu ePoslovanja, u Sloveniji je postignut u okviru **ROSE projekata sufinansiranih preko Instrumenta za povezivanje Evrope (CEF).** CEF Telcom je ključni instrument EU za podsticanje prekogranične saradnje između javnih uprava, preduzeća i država, a ROSE ima za cilj da pruži podsticaj uspostavljanju jedinstvenog evropskog ekosistema i povezivanja digitalnih usluga.

U okviru projekta Rose 1, fokus je stavljen na eRačun. S obzirom na to da je eRačun posljednji dokument u nizu, te da je zajednička težnja da se digitalizuje cjelokupan postupak od narudžbe do plaćanja, jasno je da se jedino obuhvatanjem kompletnog lanca dokumenta može omogućiti transparentno poslovanje. Ovom cilju su se kolege iz Slovenije posvetile na projektu Rose 2, u okviru kojeg je jedna od najznačajnijih aktivnosti bila priprema novih vrsta elektronskih dokumenata za automatizaciju cjelokupnog procesa „od narudžbe do plaćanja“, u skladu sa evropskim standardom EN16931. Pored toga, u okviru projekta su razvijene dodatne funkcionalnosti za Javnu upravu u Sloveniji poput generisanja analitičkih izvještaja o izdatim, odnosno plaćenim računima u Javnoj upravi i privredi, kao i proširenje funkcionalnosti Nacionalnog registra primaoca eRačuna sa novim vrstama eDokumenta. U okviru projekta Rose 2, UJP-Uprava Republike Slovenije za javna plaćanja je, za budžetske korisnike, omogućila razmjenu svih eDokumenata koji su pripremljeni u skladu sa novim standardom eSlog 2.0. Pored toga pravnim i fizičkim

osobama, koje za slanje eRačuna budžetskim korisnicima upotrebljavaju web aplikaciju, portal UJP eRačun je omogućio da se prijavljuju preko sistema SI-PASS.

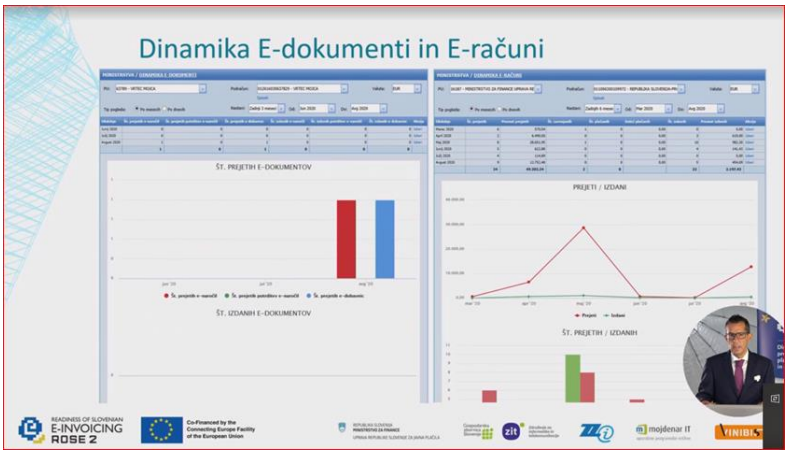

Popularizacija eRačuna

Uprava Republike Slovenije za javnu nabavku i Privredna komora Slovenije su prepoznati kao vodeći akteri u popularizaciji eRačuna u Sloveniji. Javna uprava Slovenije najavila je svoju spremnost za planirani prestanak korišćenja eSloga 1.6. i **obaveznu upotrebu eSloga 2.0. od 1.10.2020.** godine.

Opisani primjeri iz Slovenačke prakse

U okviru konferencije su opisani primjeri dobre prakse koje ćemo ukratko pomenuti:

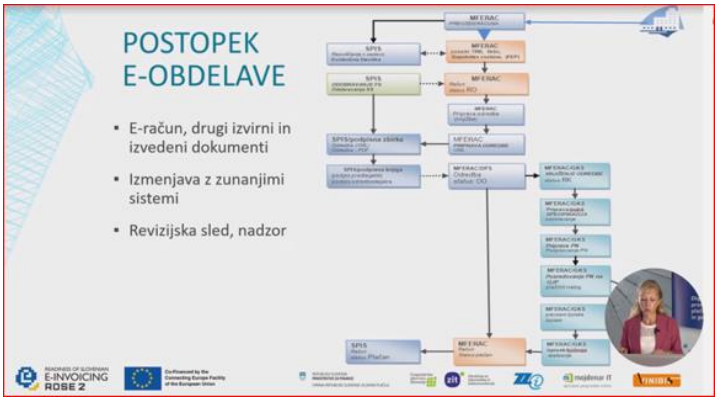

1. **Finansijsko-računovodstveni sistem Ministarstva finansija** koji omogućava opsežan pregled nad budžetom i njegovom realizacijom, pregled postupaka računovodstvenog poslovanja, pregled stanja izvoda sredstava, podržava održavanje centralne kadrovske evidencije za državne službenike, kao i obračuna njihovih zarada. Ovo rješenje koristi se i u Opštini Ljubljana.

Uspostavljanje i razvoj rješenja započeo je 1996. godine, a prvi korisnici su počeli da ga koriste 1998. godine. Danas ga koristi preko 7.000 korisnika i sistem se sve vrijeme nadograđuje i prilagođava, kako potrebama i željama budžetskih korisnika, tako i tehnološkim zahtjevima. Ekspanzija ePoslovanja u MFRAC se dogodila 2018. godine kada je za cijeli javni sistem bio obavezan prijem eRačuna. MFRAC je povezan sa dokumentacionim sistemima, sistemom za povraćaj EU sredstava, pripremu i realizaciju funkcija nabavke, sistemom primalaca i izdavaoca eRačuna, itd. MFRAC je preko UIP neta povezan sa ostalim sistemima.

Korišćenje rješenja dovelo je do povećanja preglednosti, poštovanja zakonske regulative i smanjenja količine utrošenog papira. Ono podrzava eRačune i spremno je za eSlog 2.0.

2. **eNabavka** (izvorno eNabava), web portal za proizvođače, je rješenje koje prati dinamiku i transparentnost rada u režimu 24x7, omogućava bolji pregled nad procesom nabavke, brži pristup podacima, preglednu analitika i drugo.

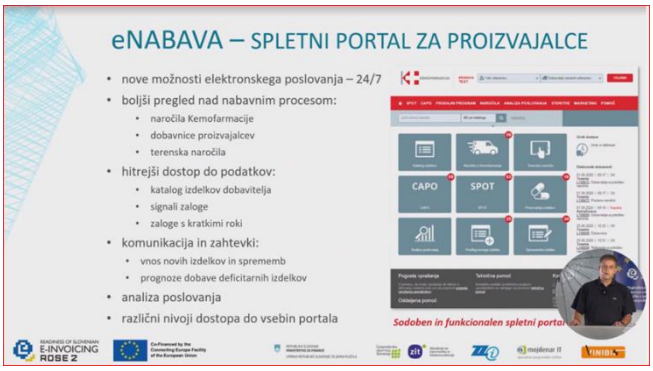

3. **eDostava** je rješenje kojim se ponosi jedan od najvećih trgovačkih kompleksa u Sloveniji **BTC**.

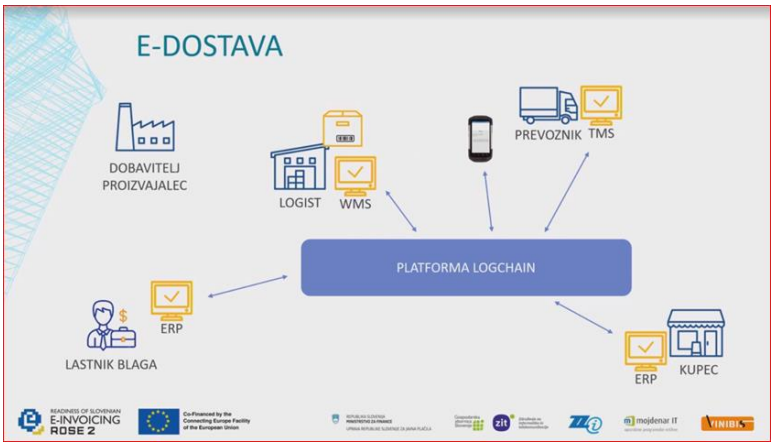

BTC posluje koristeći 101.000 m2 skladišta, 5.500m2 hladnjača, ima pripremljenih 7.000 paleta dnevno, oko 300 dostavnih vozila i 1.200 dostavnih mjesta dnevno.

BTC je, kao veliki 3PL igrač, odgovoran za robu, počevši od svog skladista pa sve do mjesta isporuke. Iz tog razloga je bilo potrebno pokriti kretanje robe, od trenutka kada roba napusti skladište, pa sve dok ne bude primljena od strane konačnog kupca. Dakle, potrebno je pratiti događaje na tom putu i omogućiti da odgovarajuće informacije budu pravovremeno na raspolaganju svim učesnicima u tom procesu, i otuda potreba za rješenjem koje je vidljivo i korisno svim učesnicima.

Navedeni ciljevi su ispunjeni korišćenjem **LogChain** platforme, bazirane na bizBox rješenju za eRazmjenu i aplikaciji za mobilne uređaje. Ostvarene su značajne dodatne vrijednosti: konstantno raspolaganje sa informacijama o dešavanjima sa robom kao i o tome da li će biti na vrijeme dostavljena i, ukoliko postoje neki problemi u dostavi, o tome se blagovremeno obavještava kupac. U slučaju reklamacije obezbijeđena je potrebna podrška učesnicima u sistemu. Više nije neophodan stalni telefonski kontakt, zapisnici se rade na mobilnim terminalima, a odgovarajuće informacije o svemu što se dešava su na raspolaganju odgovarajućim učesnicima u procesu.

Dat je zaključak da je **logistika jos uvek konzervativna i potčinjena papirima, pa je iz tih razloga uvođenje ovakvih eRješenja otežano, ali neminovno**.

Upotreba eRačuna u Sloveniji

U cilju sagledavanja trenutnog stanja u Sloveniji je, u aprilu i maju 2020. godine, sprovedeno istraživanje o upotrebi eRačuna u okviru kojeg je učestvovalo 90 slovenačkih preduzeća.

Rezultat analize potreba preduzeća da realizuju digitalizaciju pokazuje da 22% preduzeća ima formalnu strategiju digitalizacije, dok je ostali nemaju. Podaci pokazuju da manje od 10% MSP ne planira digitalizaciju jer nema sredstava, ili zato što smatra da njihova djelatnost nije primjerena za digitalizaciju. Pored toga, podaci govore o tome da je u 45% preduzeća digitalna transformacija u toku dok jednako toliko procenata preduzeća planira da realizuje digitalnu transformaciju u naredne tri godine.

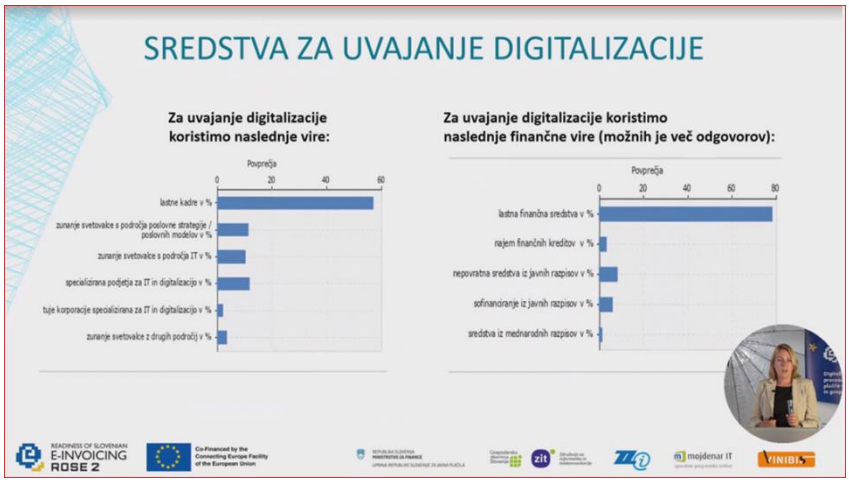

Kada je u pitanju učešće pojavnih oblika računa, trenutno je 44% poslatih računa u papirnom obliku, 22% u eSlog formatu, 23% u PDF obliku i 11% računa u PDF obliku sa elektronskim potpisom.

Okrugli sto: razmjena mišljenja, pitanja i odgovori

Na okruglom stolu su predstavnici Uprave za javna plaćanja, Privredne komore, Slovenačkog nacionalnog foruma za eRačune i Udruženja dobavljača imali otvoren razgovor na temu ePoslovanja i davali odgovore na aktuelna pitanja.

Kada je riječ o saradnji Slovenije sa **Evropskim forumom za eRačune** i koristima koje iz te saradnje proizilaze, konstatovano je da, od osnivanja EU foruma za eRačune, odnosno od 2012. godine, Slovenija ima svoja dva predstavnika. Udruženja računovođa, banaka, razni ponuđači usluga i svi ključni učesnici u EU oblikuju eRačune. Organizuju se u radnim grupama, prave analizu stanja, pripremaju izvještaje i međusobno razmjenjuju primjere dobre prakse. Odvija se puno neformalnih razgovora, tako da svi sa sličnim problemima ne moraju da "izmišljaju toplu vodu", već mogu koristiti iskustva drugih. Naglašeno da Slovenija ima uspostavljen ekosistem u kojem bilo ko može bilo kome izdati eRačun, a da u drugim državama to nije riješeno na takav način. Pored toga, učešće u EU forumu za eRačune smatraju veoma korisnim jer isti omogućava propagiranje vidika i interesa sopstvene države.

Kada je u pitanju mjerenje uspješnosti u ePoslovanju, rečeno je da postoji dosta istraživanja na tu temu, a da Evropska komisija nju mjeri **DESI** (Digital Economy and Society Index) indeksima kojima se iskazuje

stepen digitalizacije. Do 2018. godine postojao je namjenski indeks koji se odnosio samo na **poslovanje sa eRačunima, ali je 2018. godine ovaj indeks uklonjen**. Podsjećaju da su, dok je indeks korišćen, Slovenija, Danska i Finska bile na **1. mjestu**, gledano po pomenutom indeksu.

Ranije su se u Sloveniji računi slali poštom, a **sada za slanje eRačuna postoji ePut**. Kako je procjenjeno da je jedan od najvećih problema i kočniča nedovoljna informisanost ili strah, uspostavljen je **registar u kojem se može vidjeti ko je sve primalac eDokumenata kao i koju vrstu eDokumenta prima**. Ukoliko se neko ne nalazi među primaocima može se besplatno registrovati. Napominju da izgovora nema.

Slovenija među vodećim državama u EU u oblasti standardizacije. **Standardizacija bitna jer predstavlja jedinstveni jezik elektronskog poslovanja**. U Sloveniji se radi na tome da **jedan standard postoji za javnu upravu i privredu**, dok u nekim drugim državama to nije slučaj.

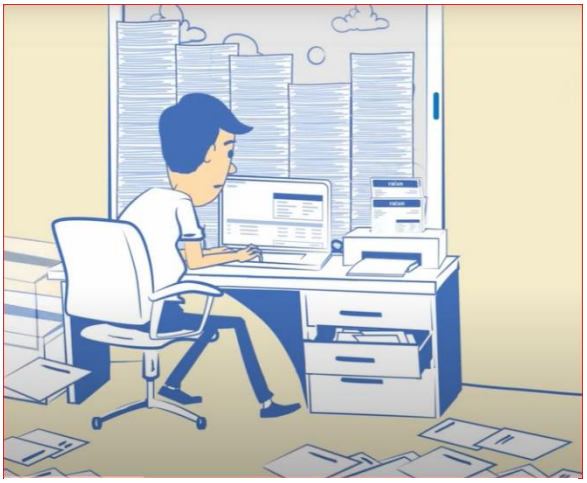

Photo source: www.epos.si

Naglašeno je da digitalna transformacija podrazumjeva efikasan rad i **ukoliko moramo prekucavati fakturu iz PDF-a, gubimo efikasnost**. Istaknuto je da još veči problem predstavlja rad sa mejlom, jer se dešavaju spamovi ili da sadržaj priloga bude izmijenjen i sl. Sa sigurnosnog aspekta, u određenim segmentima poslovanja, učesnici su sugerisali da bi trebalo takvu vrstu komunikacije čak i zabraniti.

Rad sa PDF-om opisan kao loš "hibrid između ePoslovanja i uobičajenog poslovanja" jer "za svaki novi kilometar treba staviti novu bateriju umjesto da stalno dodajemo ugalj".

Dosadašnje iskustvo u EU ukazuje na smanjivanja naplate potraživanja od 30%, prilikom prelaska na "pdf račune", dok je **prilkom rada sa eRačunima procenat nenaplaćenih potraživanja znatno manji**, pa je, na primjer, u Francuskoj manji od 1%.

Ukoliko se želi izaći na globalno tržište, svi moraju biti spremni **raditi sa par hiljada partnera**, a otežavajuća je okolnost ukoliko svi ne prepoznaju dodatne vrijednosti. Značajan dio nepotrebnih troškova je moguće eliminisati, i može se raditi kvalitetnije. Ukoliko čovjek odsustvuje sa posla na smije se dozvoliti da cijeli proces stane. Ukoliko su procesi automatizovani, oni nastavljaju da se odvijaju, i noću i danju. Nema umora i nema greške, a ljudi

mogu biti fokusrani na kreativan rad i optimizacije.

Kada je riječ o čuvanju eDokumenta, pojašnjeno je da Zakon o PDV-u propisuje da je potrebno **čuvati eRačun u izvornom obliku, sto je, naravno XML.** Nije važno u kom sistemu se XML-ovi čuvaju, ali je neophodno obezbijediti **cjelovitost, sljedljivost i vjerodostojnost**, i to, u skladu sa zakonom koji se odnosi na arhiviranje, u periodu od 10 godina. Kako je to tokom okruglog stola slikovito opisano, eDokumenti se mogu čuvati na računaru ispod stola ili na nekim jako kvalitetnim serverima. Važno je pobrinuti se za sigurnosne kopije! Takođe danas u SLoveniji postoje **rješenja za eArhiv koje se mogu ali ne moraju koristiti.**

Photo created by jannoon028 - www.freepik.com<a

Generalna preporuka sa okruglog stola: Proveriti da li ERP-ovi koje koristimo podržavaju standard za eRačun. U Sloveniji je to standard eSlog2.0. Izdavaoci koji ne koriste ERP imaju na raspolaganju oruđa koja su besplatna. Potrebno je da svi prilagode proces prijema računa i eventualno likvidacije. Svima je na raspolaganju Registar pošiljaoca i primaoca eDokumenta u ePoslovanju, i ukoliko već neko nije upisan u eRegistar, potrebno je da to učini kako bi poslovni partneri znali da mogu da Vam šalju eDokumenta. Poput poštara, ponuđači elektronskih puteva omogućavaju isporučivanje eRačuna i drugih eDokumenta. Na taj način nakon izdavanja računa, nije potrebo brinuti kako ih poslati primaocu. Mora se poštovati zakon, a Zakon o PDV-u kaže da treba obezbijediti čuvanje eRačuna u izvornom obliku, a to je xml oblik. Naravno, pored toga, može se, a ne mora, čuvati i vizualizacija računa, npr. PDF vizualizacija. Državne institucije mogu primiti samo eRačune.

U završnoj riječi na ovom skupu, potpredsjednik Privredne komore Slovenije, je Sloveniju opisao kao **zemlju u kojoj su navikuti na više jezika i koja postaje jedna vrsta haba u regiji** jer posluje sa preduzećima iz regije, povezuje Hrvatsku sa Njemačkom, Italiju sa Mađarskom… Ocijenio je da međugranična saradnja ne predstavlja problem, da je Slovenija postala veoma dobra u oblasti primjene eRačuna, da lanac snabdijevanja mogu automatizovati, da je komunikacije puno, **ali da ih sve čeka još dosta posla** za koji je neophodno da se svi uključe i da **svi međusobno sarađuju.** To, naravno, predstavlja dodatan napor za sve ali donosi mjerljive rezultate, uštedu, automatizaciju i ulazak na globalno tržište.